

Därför är Edmanska huset en viktig byggnad

av: Tomas Gustavsson

Frågan om Edmanska husets framtida öde verkar vara oklar i dagsläget. Länsstyrelsen har lagt ett förslag om byggnadsminnesförklaring. Förslaget är på remiss, och man kan utgå från att kommunens inställning i frågan kommer att vara viktig. Vilken linje som Lunds kommun kommer att väja är svårt att sja om, det är många partier som måste komma överens i den kommunala beslutsprocessen.

Det krävs ofta en del år innan folk i allmänhet kan börja uppskatta byggnader som relativt nyligen uppförts. Gert Wingårdh nämnde nyligen i ett TV-program att det verkar krävas att en generation först är avvisande innan nästa generation kan börjar upptäcka kvaliteter i det som byggts under en viss period. I den processen är det stor risk för att byggnader, som i senare skeden skulle rönt stor uppskattning, förvanskas eller till och med rivs. Kanske gäller detta i särskilt stor omfattning det som byggdes under 1960- och 1970-talens rekordår i Sverige. Den storskalighet och produktionsanpassning som gjordes i byggproduktionen spiller över så att lekmanen har speciellt svårt att värdesätta byggnader som har betydligt större kvaliteter än genomsnittet från denna period.

Arkitekt Bengt Edman var verksam som professor vid arkitektskolan, KTH, t.f. professor på LTH och under en period gästprofessor i USA. I Lund ritade han ett relativt stort antal byggnader, förutom huset i Folkparken bland annat studentområdet Vildanden, som 1968 fick Kasper Salin-priset, Sveriges mest prestigefyllda arkitekturpris. Edman var samtida med **arkitekterna Klas Anshelm och Bernt Nyberg**, också med kontor i Lund; tillsammans har de i tidskriften *Arkitektur* blivit betecknade som "**de tre i Lund**".

"De tre i Lund" har uppmärksammats inom svensk arkitektur, och många av deras byggnader har blivit kända nationellt. Det har på senare år blivit tydligt att det också finns en potential till stort internationellt intresse för deras arkitektur. Inte minst på grund av den koppling som finns mellan dem och Sigurd Lewerentz, som under sina sista levnadsår bodde i Lund, i ett hus som ägdes av Klas Anshelm. Lewerentz har alltmer framskyttat som en föregångsman inom den arkitektur som har kommit att betecknas som brutalism, medan "de tre i Lund" kan sägas ha fört denna genre vidare i sina byggnader. Idag är denna sorts arkitektur mycket framgångsrik i ett internationellt perspektiv; blickar riktas mot Sverige, och Lund har därigenom fått allt mer aktualitet.

Ett exempel på detta internationella intresse för brutalistisk arkitektur i Lund kan nämnas att den högt ansedda tidskriften *Werk, Bauen & Wohnen*, organ för den schweiziska arkitektorganisationen BSA, ägnade största delen i ett nummer 2014 åt projekt som "de tre i Lund" svarat för, och bland annat då Edmanska huset i Folkparken. Ett annat exempel är att den likaledes högt ansedda japanska tidskriften *A & U (Architecture and Urbanism)* ägnade ett nummer 2017 åt Nybergs, egentligen relativt begränsade samling, arkitekturprojekt, sedan tidskriften i två föregående nummer ägnats åt Lewerentz.

Ytterligare exempel på internationell uppmärksamhet för brutalistisk arkitektur i Lund, men också i Klippan, är två utställningar om Nyberg och Lewerentz som den amerikanske t.f. arkitekturprofessorn Matthew Hall, Auburn University utarbetat. Förutom i Lund och Klippan har den ena utställningen också visats vid Arkitektskolan i Köpenhamn. Kopplingen till Klippan utgörs av att Lewerentz kanske mest berömda byggnad ligger just i Klippan, S:t Petri Kyrka, byggd 1962-66.

Vad står begreppet brutalism för?

Länsstyrelsen Skåne gör, i sitt förslag till beslut angående byggnadsminnesförklaring av Folkparken, en sammanfattning under rubriken, "Motivering":

"Konstruktionen ger formen och materialen i sig själva ger byggnaden dess karaktär, uttryck och färgsättning, vilket är kännetecknande för stilriktningen".

Senare i förslaget, under rubriken, "Arkitekt Bengt Edman och brutalismen" skriver man:

"Konstruktionen tillåts vara synlig och det som utgör själva den arkitektoniska gestaltningen, både utvändigt och invändigt. Form, material och konstruktion är ett och detsamma."

Jag skulle till detta vilja lägga ytterligare en aspekt beträffande brutalism i "*de tre i Lunds*" tappning: **Deras verk representerar en modernistisk arkitektur som betonar, till och med förutsätter, hantverksmässigt byggande.** I det avseendet bryter de mot vad som tagits för givet i Sverige, inte minst i bostadsbyggandet, allt sedan Stockholmsutställningen 1930. Man har tagit för självklart att det framtida byggandet ska präglas av långtgående prefabrikation, vad som betecknats som industriellt byggande. Ett industriellt byggande där inslagen av hantverk skulle minimeras, en målsättning som varit dominerande i de större strukturerna inom det svenska byggväsendet, och där samhället också varit pådrivande.

Och mycket i byggbranschen har förstås förändrats sedan 1930. Men betraktat från ett ingenjörsperspektiv har också förutsättningarna för hantverksbaserat, småskaligt byggande effektiviserats radikalt. En hantverkares skåpbil innehåller till exempel idag otroligt effektiv utrustning i jämförelse med äldre tiders hjälpmedel. Och erfarenheter från mina bortåt 40 års verksamhet av praktisk byggprojektering indikerar för mig att mindre och medelstora, hantverksbaserade byggföretag inte alls har problem att konkurrera med de storindustriella intressenterna, varken med tanke på byggpriser eller kvalitet. Detta förhållande råder enligt min uppfattning fortfarande trots att byggprocessen i stor omfattning anpassats efter de stora aktörernas villkor och att de mindre och medelstora byggföretagen länge arbetat i motvind. Leveranserna av högindustriellt producerade byggnader där byggkostnader kapats enligt förebild serietillverkning av bilar har helt enkelt uteblivit, årtionde efter årtionde.

Edmanska huset ingår i en rad av byggnader som ritats av "*de tre i Lund*". Den präglas av att byggnadsstommen är tydligt redovisad. Det är kraftiga pelare och balkar, med imponerande spännvidd, av limträ som bygger upp rummet. I det inre vilar balkarna på en kraftig stålkonstruktion. Fasaden på framsidan utgörs av lätta glaspartier, utförda på distans utanför den bärande stommen, medan det som upplevs som byggnadens baksida och begränsning utåt bildas av tjocka murar, murade med ett tegel som närmast ger

arkaiska associationer. Betong finns närvarande i golv, gradänger och väggar i entrén, där de gjutits mot brädformar, vilket avspeglas i väggytorna. Folkparksbyggnaden är nog den av "de tre i Lunds" byggnader som är mest renodlat tektonisk, det vill säga präglas av konstruktiv logik, genom att nästan hela byggnadsstommen exponeras. Den är också starkt genomsyrad av ambitionen att låta de ingående materialens egenskaper framträda oförmedlat, vilket för att resultatet ska bli bra förutsätter skickligt hantverk.

Denna syn på byggnadsstommens och materialens närvaro, i förädlad skick genom väl utfört hantverk, står i bjärt kontrast till mycket av det som byggts i Sverige under de efterföljande decennierna. Istället har det normala i byggandet varit att man byggt in och dolt konstruktionen, och att man byggt fasader som inte alls återspeglar ytterväggarnas egentliga innehåll. Måttet rågades av alla fasader som byggdes under inledningen av 2000-talet med frigolit på trästommar och ytskikt av 3-4 mm så kallad organisk tunnputs, vilken sprutades på maskinellt och har föga att göra med det traditionella hantverksbaserade begreppet puts.

Den syn på material, byggnadsstomme och hantverk som Bengt Edman tillämpade i Folkparksbyggnaden förefaller ha något väsentligt att säga till oss som arbetar med byggprojektering och byggande idag. Om långsiktig hållbarhet i det som byggs förutsätter skickligt hantverk finns all anledning att ifrågasätta om fortsatt utveckling av industriellt byggande med minimerad hantverksinsats verkligen kan lösa bostadsfrågan i framtiden. Eller om den synen i praktiken istället står i vägen för möjliga lösningar.

En viktig fråga i detta sammanhang är om epitetet brutalism på denna sorts arkitektur idag utgör ett problem i sig. Vari ligger egentligen brutaliteten i att använda sig av träets, tegelmurverkets, stålets och betongens egenskaper om de förädlas i en hantverksprocess som präglas av effektiva hjälpmedel samt kunniga och motiverade hantverkare? Och hindrar själva begreppet "brutalism" oss från att se de kvaliteter som denna sorts arkitektur skulle kunna bidra med i det nutida byggandet?

I "Rita hus", en liten skrift av Lennart Holm, studiekamrat med Bengt Edman vid arkitektutbildningen och mångårig generaldirektör för Planverket, refereras ett samtal med **Bengt Edman**, där denne avslutar med följande ord:

"När folk snackar om brutalism, så säger jag: Nej, det är precis tvärtom. Där finns ett rejält handlande och ett uttryck för enkelhet, anspråkslöshet och vänlighet. Det är dess moraliska innehåll".

Fortsätt satsa på Folkparken och Edmanska huset!

Lund 2019-03-24
Tomas Gustavsson
byggkonstruktör